

rale, et cogitat de ardoribus inferni, de severitate, et abyso iudiciorum Dei, de amissione beatitudinis, et sic configit timore Dei carnes suas: aliquando vero ex amore Christi Domini, ac Virginis gloriosissimæ, et ex cogitatione dolorum crucis ejus absorbet omnes tentationes, et allidit parvulos suos ad petram; tunc plane in isto glorioso agone plene experitur animus supernaturalitatem, et altitudinem motivi, sive in amando, sive in timendo, et sub illa moralitate (quam virtus acquisita non assequitur) refrænât passiones, elicitque actum virtutis infusæ. Sicut etiam aliquando sentit anima extraordinario motu ferri in operationes suas: *Et in spiritu vehementi conterit naves Tharsis*, (terrenas videlicet, et temporales vanitates, et insanias falsas) et tunc plane elicit actus donorum, qui virtutibus infusis moralibus superiores sunt, et regulationem habent altiore, ut dicemus disputatione ultima.

XXXII. Quod vero dicitur inconvenienter poni has virtutes ex parte subjecti, dicimus quod attinet ad personas, omnibus justificatis infundi, quia istæ virtutes connexæ sunt cum charitate, sicut recta electio connexa est recta intentione finis, de quo sequenti disputatione dicetur. Quod vero attinet ad potentias, dicimus has virtutes in illis potentiis esse in quibus sunt aliæ virtutes morales acquisitæ, scilicet quæ versantur circa passiones, et moderantur illas in appetitu sensitivo, quæ versantur circa operationes in voluntate, licet aliqui ponant omnes in voluntate propter suam elevationem. Sed oppositum est verius, quia licet regulatio, qua regulantur supernaturalis sit, tamen ipsa entitas actus, qui elicitur a tali virtute, si est moderativa passionum est passio quædam, et actus appeti-

tus sensitivi; si moderatur actum voluntatis, est spiritualis, et in ipsa voluntate residens. Oportet autem habitum elicivum actus, cujus entitas est corporea, et sensibilis, esse in potentia sensitiva, et cujus actus est spiritualis esse in potentia spirituali.

XXXIII. Nec obstat quod appetitus sensitivus non potest discernere supernaturale a naturali; non enim requiritur, quod formaliter discernat, sed quod dirigant a prudentia ad quam prudentiam pertinebit discernere istam supernaturalitatem, ad appetitum autem solum participare ab illa directionem supernaturalem; sicut etiam ad virtutes acquisitas, quæ sunt in appetitu non spectat discernere formaliter id quod est rationis et legis, sed solum participare directionem a regulis rationis, quatenus proponitur aliquid faciendum ab appetitu cum ea moderatione, quam præscribit ratio, et non aliter. Sicut ergo appetitus dirigi potest a ratione naturali, et participare ab ipsa regulationem, ita potest ab eadem ratione ut elevata, et illustrata motivis supernaturalibus participare eandem regulationem non discernendo supernaturalitatem, seu ab ea regulationem participando, quatenus proponitur talis materia ut exercenda secundum moderationem rationis per motiva supernaturalia operantis. Nec oportet quod imaginativa, quæ proponit appetitui objecta sua supernaturalitatem apprehendat, sed quod illis speciebus utatur, quibus intellectus indiget ex parte phantasmatum ad cognoscendum pro hac vita res supernaturales. Constat enim, quod etiam res supernaturales, sive per fidem, sive per prophetiam, cognoscuntur per dependentiam a phantasmatibus, et consequenter oportet dari species in ipsa imaginativa, seu phantasia deser-

vientes supernaturali cognitioni, et participative aliquid supernaturalitatis habentes saltem ministerialiter et quatenus deserviunt supernaturali cognitioni. Unde ab eisdem prout talem supernaturalitatem participantibus, potest in appetitum sensitivum descendere, et participari moralitas, seu regulatio supernaturalis.

XXXIV. Secundo arguitur: Non sunt necessariæ virtutes istæ morales, infusæ simpliciter ad salutem, nec de illis dantur specialia præcepta, quatenus infusæ sunt; ergo frustra et sine fundamento ponuntur istæ virtutes, sine quibus obtineri potest salus, cum omnes virtutes ordinentur de se ad beatitudinem, si enim ad hoc requiruntur essentialiter virtutes ut bonum faciant habentem, utique etiam requiruntur, ut beatum faciant habentem, quia sine virtutibus nullus est beatus. Illæ ergo virtutes sine quibus haberi potest beatitudo, superflue virtutes sunt. Antecedens autem probatur, quia ad salutem sufficit servare mandata juxta illud Matth. xix: *Si vis ad vitam ingredi serva mandata*. At sufficienter quis implet mandata in materiis moralibus etiamsi non operetur illa per virtutes infusas; si enim aliquis temperate operetur non adulterando, sed castitatem servando ex temperantia acquisita, et non infusa, sufficienter implet illud præceptum, et non peccat; et idem est de non furando, vel restituendo ex justitia acquisita, et honorando parentes ex pietate naturali; ergo nihil operando ex istis virtutibus infusis, sed solum ex acquisitis poterunt servari mandata; ergo et obtineri salus, et sic istæ virtutes infusæ sunt tales, quod sine illis potest homo salvari.

XXXV. Respondetur hoc idem argumentum posse fieri de donis Spiritus sancti quorum actus sunt al-

tiores, et elevatiores actibus virtutum, et sine illis possunt servari mandata præsertim illa, quæ versantur circa materias morales, ut donum fortitudinis, pietatis, et consilii; ergo superflua sunt, et non necessaria ad salutem. Consequentia non valet, quod ergo dixerint de donis, et de præceptis circa illa, nos dicemus de virtutibus moralibus infusis. Dico ergo, quod mandata servari possunt in materiis moralibus per virtutes acquisitas absolute et simpliciter, sed non ita connaturaliter, et proportionate ad finem supernaturalem. Unde non est necesse ponere aliqua præcepta specialiter, et seorsim de virtutibus infusis moralibus, nam hoc ipso quod ponuntur mandata cum ordine ad finem, et vitam supernaturalem, dicendo: *Si vis ad vitam ingredi serva mandata*, hoc ipso involvuntur ibi mandata, seu præcepta de istis actibus virtutum infusarum, quatenus involvitur præceptum de observatione ista in talibus cum connotatione, et respectu ad vitam æternam, vel expresse, vel implicite, et virtualiter, quod licet impleri possit absolute per virtutes acquisitas, sed non ita connaturaliter. Nec tamen ponuntur præceptum operandi istos actus ex ipso habitu virtutis infusæ, quia modus iste operandi ex habitu non cadit sub præcepto, ut docet S. Thomas infra quæstione centesima, articulo secundo. Non ergo sunt superflue istæ virtutes, quia dantur ut connaturalius operemur opera ista præcepta in ordine ad finem supernaturalem. Quod autem requiritur ut aliquid fiat connaturalius, et magis proportionate ad unum finem, non est superfluum, sed est adminiculans, et omnino conducens, licet absolute, et aliquo modo possit etiam sine illo talis actus, vel effectus fieri, sed imperfecte et vix. Exemplum est in habitibus;

nam sine habitu bene potest absolute, et quoad entitatem produci actus a potentia, non tamen idcirco habitus est superfluus, requiritur enim ut connaturalius, et efficacius fiat.

XXXVI. Tertio arguitur: Nam si darentur tales virtutes infusæ, earum actus frequentati velaugent habitum infusum præcedentem, vel producant alium acquisitum; vel nihil faciunt. Hoc tertium est inconueniens, sic enim inefficaciores erunt actus infusi supernaturales, quam acquisiti, et ordinis naturalis; estque etiam contra experientiam, quia qui frequentat operationes alicujus virtutis infusæ melius dispositus inuenitur ad similes actus eliciendos, vel ad recuperandam illam virtutem si eam amittat; imo amissa fide per hæresim ex denegatione unius articuli, manet fides, et determinatio certa circa alios, non quidem fides infusa, quia hæc non manet in hæretico; ergo fides acquisita. Primum etiam dici non potest, quia habitus infusus non potest actibus nostris generari cum sit infusus a Deo per se et essentialiter; ergo nec augeri, ejusdem enim rationis est augmentum habitus, et ejus prima productio, et entitas. Secundum etiam stare non potest, quia habitus acquisitus est ordinis naturalis, cum naturali modo acquiratur; ergo non potest generari per actus supernaturales, quia non potest per actus generari nisi habitus similis, et ejusdem speciei, seu motivi, actus autem supernaturales non sunt ejusdem speciei, et motivi cum habitibus acquisitis, et ordinis naturalis; ergo non possunt per actus supernaturales generari habitus acquisiti, præsertim cum isti debeant esse virtutes acquisitæ, quas diximus specie distingui ab infusis. Inconuenienter ergo ponuntur istæ virtutes infusæ.

XXXVII. Respondetur hoc argumentum non solum militare contra virtutes infusas morales, sed etiam contra theologicas, et dona Spiritus sancti, quæ tamen de fide est dari. Potest autem eodem modo in illis applicari argumentum, quia actus talium virtutum, et donorum vel producant aliquem habitum, vel nihil; et id quod producant vel est supernaturale, vel acquisitum, etc. Sicut ergo ibi argumentum nihil probat, ita neque in istis moralibus infusis. Dicimus ergo circa hoc diversas esse opiniones. Nam aliqui tenent ex frequentatione actuum virtutum infusarum produci habitum aliquem acquisitum, et concedunt dari aliquam fidem, et spem acquisitam, ut Scotus in III, dist. XXIII, quæstione unica, et dist. XXVI, quæstione unica, §. Ad quæstionem, licet non explicet Scotus an isti habitus generentur per ipsos actus virtutum infusarum; an per alios naturalis ordinis, qui versentur circa eandem materiam, et ex hac parte similes illis sint. De virtutibus vero infusis moralibus nihil in hac parte sentit Scotus, quia negat illas dari. Inclinat S. Thomas in eadem sententiam in quæstione XVII de veritate, articulo primo, solutione ad quartum secundo loco positum, ubi docet per actus charitatis infusæ produci aliquem habitum dilectionis. Absolute tamen nullum habitum produci per actus virtutum infusarum docet supra quæst. LI, articulo IV ad tertium, et quæstione prima de virtutibus, articulo X ad nonum decimum, sed dicit tales actus confirmare præcedentem habitum, quod utique fieri potest vel moraliter, id est, meritorie, vel physice disponendo ut Deus infundat augmentum juxta dispositionem actus.

XXXVIII. Et sine dubio hæc ultima sententia verior est. Licet enim dubitari non possit, quod circa ma-

teriam virtutum infusarum etiam theologiarum potest generari habitus aliquis acquisitus, qui diverso motivo, et sub diversa ratione formali versetur circa illam materiam, et ad illum habitum generandum facilitari possit animus ex frequentatione actuum infusorum, quatenus si illa materia est magis frequentata, et sic facilius poterit etiam tractari ex alio simili motivo, sicut circa materiam, quam sæpius demonstrando tractamus, possumus etiam probabilibus rationibus adjuvare, et facilius acquiri poterit talis habitus probabilis. Cæterum dicere quod ex frequentatis actibus demonstrativis generetur habitus probabilis, est omnino impossibile; sic ex frequentatis actibus supernaturalibus, et infusis impossibile est generari habitum non supernaturalem, nec infusum, sed acquisitum, quia diversæ speciei sunt, habitus autem generatur ex similibus actibus non ex dissimilibus. Dicere autem quod ille habitus acquisitus sit ejusdem ordinis supernaturalis, et ejusdem speciei cum actibus infusis, est dicere quod ille habitus ex suo ordine, et specie est infusus, quia supernaturalis. Quomodo ergo potest esse acquisitus, aut naturalis ordinis? Quare si habitus aliquis acquisitus ex illis actibus generetur debet esse alterius ordinis ab infuso, et alterius speciei; ergo alterius motivi, et rationis formalis. Unde non ex actibus illis infusis gignitur, sed ex aliis circa eandem materiam procedentibus, sed sub diverso motivo.

XXXIX. Verum est, quod hoc ipso quod aliquis exercet, et frequentat plures actus ex motivo supernaturali, et per virtutem infusam, manet dispositus, et facilitatus ut circa eandem materiam operari possit ex motivo naturali, et per virtutem acquisitam, ideoque facile ex uno mo-

tivo transit ad aliud, et virtutem acquisitam circa eandem materiam generat. Et sic intelligi potest D. Thomas cum in illo loco ex quæstione XVII de veritate dicit: « Per actus virtutum infusarum gigni habitum, » id est, non formaliter per illos actus, sed quasi dispositive, quatenus ex frequentatione circa talem materiam originari potest, et facilitari, quod etiam sub alio motivo possit circa eandem operari. Et sic fides infusa ex motivo supernaturali credit res positas ab Ecclesia, et sic credens etiam facilitatur ad credendum easdem veritates ex motivo humanæ fidei, ut quia sic accipit a parentibus, vel quia in illis materiis magis habet affectum, et inclinatur ad illas, quam ad alias, et sic licet aliis discredat, retinet tamen credulitatem circa istas, quia magis ad eas afficitur, et sibi bene videtur, non quia Ecclesia proponit. In virtutibus autem moralibus infusis si aliquis exercetur, facilitatur, ut ex motivo naturali etiam aliquando operetur circa illam materiam, et sic generat virtutem acquisitam.

XL. Cum autem dicitur, quod actus virtutis infusæ non sunt minus efficaces quam virtutis acquisitæ, respondetur non esse minus efficaces in attingendo objectum suum; minus tamen sunt efficaces in generando habitum propter ipsius habitus excellentiam, quia infusus, et supernaturalis est, et sic non est capax acquiri nostris actibus, sed a Deo infundi; licet disponat, tum meritorie, et moraliter, tum physice, ut habitus ille a Deo augeatur. Et cum quæritur quid producat ille actus, respondetur quod producit id quod alii actus immanentes, qui non generant habitum, nam in attingentia objecti non est necesse quod producant, sed quod extrinsece attingant nihil de objecto immu-

tando; intus tamen in ipsa potentia aliquid producere possunt, scilicet actus voluntatis spirationem seu impulsum, actus intellectus verbum seu speciem expressam in quantum ille actus est dictio, et non solum intellectio. Plura de his dicemus 2-2, in materia de fide, et spe.

DISPUTATIO XVII.

DE PROPRIETATIBUS VIRTUTUM.

A QUESTIONE LXIV D. THOMÆ USQUE AD LXVII INCLUSIVE.

In quibus S. Thomas, quatuor proprietates explicat virtutum. Prima, quod consistant in medio: secunda, quod sint connexæ: tertia, quod sint æquales, vel inæquales: quarta, quod durent post hanc vitam.

ARTICULUS I.

Quid sit virtutes consistere in medio; et quibus virtutibus id conveniat?

I. Medium ea ratione ponitur in virtutibus qua ponitur regulatio, et mensuratio, desumpta metaphora a mensuris corporalibus, quibus mensuramus pondera quæ cum adæquantur quasi ad medium aliquod per pendiculum reducuntur, ut in libra. Quare virtutes illæ, quæ versantur circa materiam indigentem mensura, et quæ potest vergere in excessum, vel defectum a tali mensuratione, dicuntur ponere medium in tali materia quatenus inclinant, et moderantur affectum in talem materiam sub ea moderatione rationis, et regulæ, ut neque deficiat, neque exorbitet, et excedat ab eo quod ratio postulat, et lex jubet.

II. Quod supposito breves aliquas dubitatiunculas circa explicationem hujus medii, et appositionis ejus proponemus, et expediemus.

MEDIUM QUOTUPLEX SIT; ET CIRCA QUID PONATUR?

III. Generaliter medium virtutis potest dici medium rationis, non quia sit aliquid inhærens, aut receptum in ratione tamquam in subjecto, sed quia a ratione ut a regulante, et dirigente proponitur, et secundum prudentiam definitur, et determinatur, ut docet S. Thomas in hac quæstione LXIV, articulo II, juxta quod dicit Aristoteles II ethicorum, cap. VI, quod virtus est habitus electivus in mediocritate consistens ea quæ est ad nos definita ratione, et prout prudens definierit. Et sic in omni virtute tam quæ est circa passiones, quam quæ est circa operationes invenitur medium rationis, hoc est mensuratio, et regulatio quædam in actu prout tenet se ex parte operantis, quia actus bonus est, et bene ab ipso operante fit; nec enim bene potest fieri, nisi secundum debitas circumstantias, et commensuratas a ratione, et prudentia definiente, et determinante quod fiat talis actus hic et nunc, et quomodo fiat. Hoc in omni virtute generale est prout tangit ipsum actum, seu operationem ut ex parte operantis se tenet, sic enim semper regulatur prudentia, quæ exercitium operationis dirigit et determinat.

IV. Dividitur nihilominus recte medium virtutis in medium rationis, et medium rei, loquendo de isto medio, seu mensuratione ut ex parte materiæ virtutis se tenet. Dicitur medium rei illa mensuratio, seu adæquatio, quæ fit inter quantitatem, et quantitatem rei: dicitur medium rationis illa mensuratio,

seu adæquatio, quæ fit inter quantitatem rei, et ipsam rationem, seu prudentiam, non inter duas quantitates rei, et rei. Et quia quantitas potest considerari, et sumi dupliciter, vel arithmetice ut inter duos numeros, verbi gratia inter quatuor et quatuor, decem et decem; vel geometricè ut inter proportionem unius cum alio, sicut eadem proportio est trium ad sex, quæ quinque ad decem, vel mille ad duo milia, scilicet proportio dimidii: inde est quod etiam in medio rei attenditur duplex mensuratio, scilicet vel secundum quantitatem absolutam, vel secundum proportionalem, et utroque modo fit mensuratio, et ponitur medium ex parte rerum, seu ex parte materiæ virtutis, quæ hoc medium attendit. Exempla utriusque medii tam rationis, quam rei, et de medio secundum quantitatem arithmeticam, vel geometricam, statim afferemus.

V. Quod si inquiras, cui virtuti conveniat ponere medium rationis tantum, et cui conveniat attendere medium rei, respondetur quod medium rei pertinet attendere ad justitiam quæ versatur circa operationes, et ad virtutes, quæ justitiæ rationem participant, licet etiam justitia ex parte operantis ponat medium rationis, quia ipsum exercitium operandi a prudentia dirigitur. Medium autem rationis ex parte materiæ pertinet, et attenditur a virtutibus quæ versantur circa passiones, et mensurant, seu regulant quantitatem operis, seu effectus, et affectus, non penes aliam quantitatem rei, sed penes prudentiale iudicium; unde quod est magnum, et excessivum uni, et temperatum et mediocre alteri, et potest aliquid fieri quantitate magnum, et extremum, et ratione, atque prout oportet medium, sicut de magnanimo docet philosophus IV ethicorum, cap. III,

quod secundum quantitatem est extremum, et prout oportet medius; hoc est quantum ad id quod facit, et operatur est aliquid magnum, quantum autem ad mensurationem rationis est aliquid moderatum et medium, seu bene regulatum.

VI. Itaque passiones ipsæ, et materia passionum non mensurantur, neque adæquantur penes quantitatem, et quantitatem rerum inter se, ratione cujus dicantur ad aliquod medium, seu mediocritatem, et mensurationem reduci, sed tota mensuratio, et medium quod assumitur in his virtutibus est ex parte rationis, et prudentiæ determinantis quid et quantum debet accipi, vel operari. At vero materia justitiæ habet mensurationem, et adæquationem penes quantitatem unius rei cum alia, sive absolutam, ut cum justitia commutativa reddit decem, quia abstulit decem, sive proportionalem, ut cum justitia distributiva reddit præmium pro meritis, aut supplicium pro delictis secundum proportionem, non secundum absolutam æqualitatem. Et præter hanc mensuram, qua ipsa materia, et debitum justitiæ adæquatur, etiam quantum ad exercitium operandi mensuratur actus justitiæ medio rationis, seu prudentia respiciente quomodo, et quando debeat fieri justitia.

RECESSUS A MEDIO AN SEMPER SIT PECCATUM?

VII. In recessu a medio rationis non est difficultas quod semper sit peccatum, quia receditur, seu avertitur a regula rationis, nec mensuratur illa, et in hoc consistit peccatum, quod sit contra regulam rationis, seu contra legem, vel ab illa recedat, et avertatur. Difficultas vero est in medio rei, quod attendi-